

PEDAGOGIK AKMEOLOGIYA

xalqaro ilmiy-metodik jurnal

2(2)
2022

MUNDARIJA

PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA	6
Омилхон ИСМАЙЛОВ, Александр ПОЛОННИКОВ, Мухиддин БАФАЕВ. Инновационно-ориентированное педагогическое образование Республики Узбекистан: стратегия и тактика развития	6
Shaxlo NURULLAYEVA. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kasbiy moslashtirish mexanizmlari.....	12
Nargiza DILOVA, Kimyoxon RAJABOVA. O'zbekiston ta'limining jahon ta'limi bilan integratsiyalashuvida xalqaro baholash dasturlarini qo'llashning ahamiyati	19
Jetkerbay OTEPBERGENOV. Talabalarning murakkab o'quv materiallarini o'zlashtirishda chizma-tasviriy modellardan foydalanish mahorati.....	22
Shabon FARMONOVA. Boshlang'ich sinflarda ta'lim mazminini yangilash va ona tili o'qitishni ijodiy tashkil etish	26
Ne'mat SEVINCHOV, Maftuna HALIMOVA. Pedagogik o'lchovlarning tarkibiy qismlari va ularga qo'yiladigan talablar.....	32
Умида МУПТАЗАЕВА. Особенности развития учебно-исследовательских компетенций студентов высших образовательных учреждений в условиях кредитной системы.....	38
Ixtiyor XOLIQOV. Bo'lajak o'qituvchining asosiy kompetentligini rivojlantirish	43
Xasan SIDDIKOV. Oliy ta'limda tarbiyaviy jarayonlarni tashkil etishning innovatsion shakllari.....	46
Muattar ABDULLAXO'JAYEVA. Zamonaviy o'qituvchining pedagogik kompetentligini rivojlantirish.....	50
Perdexan SALIYEVA. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida uchraydigan ayrim muammolar va yechimlar	52
MAKTABGACHA VA BOSHLANG'ICH TA'LIM	55
Shuhrat NE'MATOV, Nargiza MIRYUSUPOVA. Malaka oshirish jarayonida maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarlarining kvalitologik kompetentligini shakllantirish imkoniyatlari	60
Асрор ҚОСИМОВ. Бошланғич таълимда ўқувчиларнинг ижодий фаолиятини ташкил этиш – долзарб педагогик муаммо сифатида	62
Maftuna MAMEDOVA. Maktabgacha ta'lim tashkilotida bola shaxsining rivojlanishida tarbiyaning roli.....	67
Dildora OMONOVA. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kompetentsiyasini shakllantirish va rivojlantirish metodik muammo sifatida.....	70
Manzura KASIMOVA. Maktabgacha ta'limda jonli va jonsiz tabiat bilan tajriba o'tkazishda laboratoriya xonalarini tashkil etish	74
Gulzoda ERGASHEVA. Steam ta'lim texnologiyasi asosida maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berish imkoniyatlari.....	78
Азиза ХУСЕНОВА. Моделирование обучения родному языку путём проектирования образования	82
Шакаржон ҚЎЧҚОРОВА. Бошланғич синф ўқувчиларида таянч компетенцияларни шакллантириш долзарб методик муаммо сифатида	90
Дилшод ДАВРОНОВ. Бошланғич синф ўқиш дарсларида бадиий матн устида ишлашда адабий тушунчаларни шакллантиришнинг илмий-назарий асослари	95
Sobirjon ISMATOV. Boshlang'ich sinf o'qish darslarida matn ustida ishlash orqali nutq o'stirish metodikasi	100
FILOLOGIYA VA TILLARNI O'QITISH	105
Qahramon TO'XSANOV. "Masnaviyi ma'naviy"ning o'zbek adabiyotiga ta'siri.....	105
Mexriniso ABUZALOVA, Shahnoza ISLOMOVA. Tibbiyot tili va tibbiy matnlarning psixolingvistik xususiyatlari	111
Илона ИСПАЙЛОВА. Эффективность обучения медицинскому английскому языку при формировании коммуникативных навыков посредством аутентичных фильмов.....	117
Intizor JUMANIYOZOVA. Abdulla Oripov she'riyatida falsafiy-intellektuallik va ekspressivlikning ifodalanishi.....	124
ANIQ VA TABIIY FANLAR	127
Mirzohid DAMINOV, Sabohat HALIMOVA. O'zbekiston, Rossiya Federatsiyasi va Qozog'iston umumiy o'rta ta'lim maktablari 7-sinf fizika darsliklarining qiyosiy tahlili	127

BO'LAJAK O'QITUVCHINING ASOSIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH

Ushbu maqolada bo'lajak o'qituvchilarning asosiy kompetensiyalari, shuningdek, ularning ta'lim faoliyatiga ta'siri, o'quvchilarning o'z kasbiga bo'lgan munosabati ochib berilgan. "Kompetensiya" tushunchasining asosiy elementlari tavsifi, ushbu masala bo'yicha xorijiy va mahalliy ishlarga sharh berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: kompetentlik, kompetensiya, kasb, munosabat, o'qituvchi.

В данной статье раскрываются основные компетенции будущих учителей, а также их влияние на воспитательную деятельность, отношение студентов к своей профессии. Описание основных элементов, понятия «компетентность» прокомментировано зарубежными и отечественными работами по данному вопросу.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, профессия, отношение, педагогическая деятельность.

This article reveals the main competencies of future teachers, as well as their influence on educational activities, the attitude of students to their profession. The description of the main elements, the concept of «competence» is commented on by foreign and domestic works on this issue.

Key words: Competent, competence, profession, attitude, pedagogical activity.

Kirish. O'zbekiston Respublikasida 2017-yilda qabul qilingan ta'lim va fanni rivojlantirish strategiyaning ustuvor yo'nalishlaridan biri, "Kadrlar tayyorlashning xalqaro standartlarini joriy etish va o'qitish sifatini baholash asosida oliy ta'lim muassasalari faoliyat sifati va samaradorligini oshirish, oliy ta'lim muassasalariga qabul kvotasini bosqichma-bosqich oshirish ko'zda tutilgan".

Ushbu maqsadlarga erishish uchun davlat dasturlari bo'yicha aniq vazifalar belgilandi. Mahalliy universitetlarni QS va Times Higher Education kabi xalqaro agentliklar reytingiga kiritish bo'yicha yo'l xaritasi hamda O'zbekistonning Boloniya jarayoniga kirishi bo'yicha tashkiliy chora-tadbirlar rejasi tasdiqlangan.

O'zbekiston Respublikasining Boloniya jarayoniga kirishi universitetlarning ustuvorligini tan olish asosida, oliy ta'lim sohasida yagona Yevropa makonini yaratishda faol ishtirok etish uchun yo'l ochadi. Shu munosabat bilan mamlakatimiz universitetlarining o'z faoliyati natijalari uchun javobgarligi mehnat bozoridagi raqobat mexanizmlari, ta'lim xizmatlari va yuqori malakali ishchi kuchi orqali ortib bormoqda.

Yangi tarixiy voqeilikda o'quv jarayonida boshqa ustuvorliklar ustunlik qiladi:

oliy ta'limni yangilashning asosiy omili sifatida, iqtisodiyot va ijtimoiy soha, fan, texnologiya, hududiy mehnat bozorlarini rivojlantirishga bo'lgan talablar, shuningdek ularni

rivojlantirishning uzoq muddatli ehtiyojlari. Rivojlanayotgan mahalliy jamiyatga, mustaqil ravishda mas'uliyatli qarorlar qabul qila oladigan, o'z oldiga maqsadlar qo'ya oladigan, hamkorlik qilish va hamkorlik qilishga qodir bo'lgan g'oyalarni ishlab chiqishga qodir bo'lgan ta'lim sohasidagi bilimli, axloqiy, tashabbuskor mutaxassislar kerak. Zero, barcha yutuq hamda rivojlanishlarning, iqtisodiy o'sishlarning poydevori ta'lim ekanini inobatga oladigan bo'lsak, bo'lajak pedagoglarni tayyorlashda ularning kompetentlikga ega bo'lishlariga alohida e'tibor qaratmoq lozim bo'ladi.

Asosiy qism. Ko'pchilik olimlar o'z ishlarida turli xil pedagogik muammolarni hal qilishda noan'anaviy yondashuvga qodir, o'quvchilarning shaxsiy fazilatlarini shakllantirishga kuchli ta'sir ko'rsata oladigan, zamonaviy jamiyatda samarali ijtimoiylashuvga qodir bo'lgan, yangi zamon talablariga javob beradigan pedagogik kompetentsisi yuqori o'qituvchi zarurligini ta'kidlab kelishmoqda. Bu bo'lajak o'qituvchiga ma'lum bir faoliyat uchun zarur bo'lgan bilim, amaliyotga yo'naltirilgan ko'nikmalar majmuini, yangi pedagogik qadriyatlarni, shu jumladan ilmiy va pedagogik bilimlarni, integratsiyalashuv sohasida o'zlashtirish uchun utilitar ta'limdan voz kechish zarurligini belgilaydi. Zamonaviy pedagog ta'lim jarayoni bilan tadqiqot qilishi, ta'lim maskanlarida tahsil olayotgan yoshlarni har tomonlama rivojlantirishi,

44 original ta'lim tuzilmalari va komplekslarini tashkil etish lozim bo'ladi.

Bugungi kunda oliy o'quv yurti bitiruvchisi o'zi tanlagan faoliyat yo'nalishi bo'yicha nafaqat yaxshi kasbiy bilim, ko'nikmaga ega bo'lishi, balki shu asosda yangi shart-sharoitlarga mos ravishda yangi aniq bilimlarni qura olishi uchun yetarli fundamental bilimga ega bo'lishi kerak.

Zamonaviy pedagogik amaliyotda katta e'tibor, bo'lajak pedagogning kompetensiyasi va kompetentligiga qaratiladi. Har bir pedagog, o'zi faoliyat yuritadigan yo'nalish bo'yicha tor doirada emas balki keng dunyoqarashga ega, har bir jarayonni to'g'ri tahlil qila oladigan yetuk mutaxassis bo'lishi talab etiladi. XXI asr oliy pedagogik ta'lim mahsuli hisoblanmish o'qituvchi madaniy sub'ekt sifatida uning barcha shakllarini idrok etish uchun ochiq bo'lishi kerak.

Albatta, bunday "yakuniy mahsulot"ni pedagogik ta'lim mazmuniga maxsus maqsadlar, metodlar va mahalliy texnologiyalarni kiritmasdan turib, universitetda o'zining ko'p qirraliligi, situatsiyalarga boyligi bilan shaxsga yo'naltirilgan maxsus ta'lim muhitini yaratmasdan turib erishib bo'lmaydi.

Xorijiy tadqiqotchilar (T. Buker, P. Vitti, A. Djerard, R. Jerman, B. Kaufman, T. Moskovis, V. Uoller va b.) bo'lajak pedagoglarning asosiy kompetentlarini rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlarida, professional savodlilik, kasbiy madaniyat, kasbiy savodxonlik, ijodiy pedagogik fikrlash va boshqa ko'plab boshqa kompetentlar, pedagogika oliy ta'lim muassasi bitiruvchisida muhim kompetent sifatida belgilab berilgan.

Bo'lajak o'qituvchining asosiy kompetentlarini rivojlantirish bugundi kunda mamlakatimiz oliy ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan hisoblanadi. Zero, ta'lim tizimimizning strategik vazifalari yevropaning rivojlangan davlatlari bo'lmish, Finlyandiya, Germaniya kabi davlatlar ta'lim tizimiga mos ravishda ildamlar ekan, bo'lajak o'qituvchi zamon talablariga mos keladigan mutaxassisni tayyorlay olishga qodir tegishli kompetentlarga ega bo'lishi talab qilinadi.

Adabiyotlarda kompetensiyaning universal ta'rifi mavjud bo'lmasa-da, eng keng tarqalgan ta'riflardan "shaxsning turli vaziyatlarda har qanday vazifani bajara olishi", "mehnat faoliyatida, hayotda muvoffaqiyat qozonish uchun yetarli bilim, malaka va ko'nakma" larga ega bo'lishini tushunamiz.

Kompetensiyaning muhim xususiyati - doimiy o'zgaruvchan jamiyatda kattalar muvaffaqiyatiga qo'yiladigan talablarning o'zgarishi bilan bog'liq doimiy o'zgaruvchanlik. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv, kelajakka

aniq yo'nalishni nazarda tutadi, bu insonning hayotdagi muvaffaqiyati va kasbiy martabasini hisobga olgan holda o'z ta'lim karerasini qurish qobiliyatida namoyon bo'ladi.

Kompetensiya, muayyan vaziyatda o'z imkoniyatlarini adekvat baholash asosida tanlov qilish qobiliyatida namoyon bo'ladi va uzluksiz ta'lim motivatsiyasi bilan bog'liq bo'ladi.

Ushbu maqola doirasida "kompetentlik" tushunchasining tarkibiy elementlari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- bilim – muayyan ishni bajarish uchun zarur bo'lgan faktlar to'plami. Bilim, kelajakdagi o'qituvchi ishlaydigan intellektual kontekstni ifodalaydi;

- ko'nikmalar - muayyan vazifani bajarish uchun vositalar va usullarga ega bo'lish. Ko'nikmalar jismoniy kuch va epchillikdan tortib ixtisoslashtirilgan tayyorgarlikgacha qamrab oladi; ko'nikmalar uchun umumiy parametr - aniqlikdir;

- qobiliyat - aniq vazifalarni bajarish uchun tug'ma moyillik. Qobiliyat iqtidorning sinonimi vazifasini ham bajaradi;

- xatti-harakatlarning stereotiplari - topshiriqni bajarish uchun qilingan harakatlarning ko'rinadigan shakllari. Mutaxassisning xulq-atvori irsiy va orttirilgan vaziyatlarga va vaziyatli stimullarga reaksiyalarni o'z ichiga oladi. Shaxsning xulq-atvori uning qadriyatlar, axloqi, e'tiqodlari va atrofdagi voqelik hodisalariga munosabatini ko'rsatadi;

- harakatlar - aqliy va jismoniy resurslarni ma'lum bir yo'nalishda ongli ravishda qo'llash. Sa'y-harakat, o'qituvchining mehnat, odob-axloqining o'zagini tashkil etadi - o'qituvchini iste'dod yoki o'rtacha qobiliyat yo'qligi uchun kechirish mumkin, lekin hech qachon harakatsizligi uchun kechirilmaydi.

Amerika ta'lim sotsiologiyasida "kompetentli xodim" modeli ishlab chiqilgan bo'lib, unda mutaxassisning individual psixologik fazilatlar majmuasini ajratib ko'rsatishga harakat qilingan, bularga quyidagilar kiradi: intizom, mustaqillik va ishda tashabbuskorlik. Kasbiy vazifalar, muloqot qobiliyatlari va o'z-o'zini rivojlantirish istagidir.

Ushbu modelning muhim xususiyati - bu shaxsning o'zini o'zi rivojlantirish jarayonini aks ettirishdir. Bu shaxs jamiyat talablarini qabul qiladi va o'ziga mos ravishda kasbiy mahoratini rivojlantirishda o'zini o'zi o'rganish jarayoni sifatida transformatsiya qiladi.

Tadqiqotchi olim J. Ravennaning ("Zamonaviy jamiyatda kompetensiya: aniqlash, ishlab chiqish va amalga oshirish") asarida oliy ta'lim jarayonining yetakchi substantiv asosi bo'lib xizmat qiluvchi kompetensiya tushunchasi

muallifga bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorlash zarurati to'g'risidagi to'rtta tezisni shakllantirishga imkon berdi:

- birinchidan, har bir o'quvchining imkoniyatlari to'g'risidagi qarashlarni qayta ko'rib chiqish, chunki barcha talabalar ta'lim sohasida o'z tanlovlarini amalga oshirish orqali kompetentli bo'lishlari mumkin;

- ikkinchidan, ta'lim maqsadlarini korrektirovka qilish (o'sha davrda ta'limni individuallashtirish 1980 yillarning oxirida birinchi o'ringa chiqqan edi);

- uchinchidan, talabalarning moyilligi va qiziqishlariga qarab, ularning kompetentliklarini aniqlash va shakllantirishga xizmat qilishi kerak bo'lgan o'qitish uslub va usullarini o'zgartirish. Asosiy didaktik vosita sifatida tadqiqotchi loyihalash usulini taklif qildi;

- to'rtinchidan, talabalarni test sinovlaridan o'tkazish hamda universitet o'quv dasturlarini baholashdan voz kechish.

Shunday qilib J.Raven, oliy ta'lim rivojlanishining oldingi davrlarida erishilgan yutuqlarga asoslangan, bo'lajak mutaxassislarining asosiy kompetensiyasi muayyan oliy ta'lim muassasining ijtimoiy o'zaro hamkorliklari va

talabalarning individual xususiyatlari bilan chambarchas bog'liq degan xulosaga keladi.

Xulosa. Shunday qilib, xorijiy tadqiqotchilar hamda mamlakatimizda olib borilgan izlanishlar natijasida, bo'lajak o'qituvchining pedagogik kompetensiyasini takomillashtirish uchun quyidagilarni taklif qilish mumkin:

- talabalarning moyilligi va qiziqishlariga qarab, ularning kompetentliklarini aniqlash va shakllantirishga xizmat qilishi kerak bo'lgan o'qitish uslub va usullarini tanlab ta'lim jarayonini amalga oshirish;

- bo'lajak o'qituvchiga muhim kompetensiyani tanlab olish va shu yo'nalishdagi faoliyatni jadallashtirish;

- bo'lajak pedagoglarning asosiy, funksional hamda tayanch kompetentliklarini rivojlantirish.

- kasbiy kompetentlikni rivojlantirish jarayonini bevosita talabalar amaliyoti bilan chambarchas ravishda shakllantirib borish.

Bo'lajak o'qituvchining kasbiy kompetensiyasini shakllantirish, zamonaviy oliy ta'lim oldida turgan ustuvor vazifalardan hisoblanadi.

Adabiyotlar.

1. Епифанов А.В. Бўлажак ўқитувчиларининг касбий компетенцияларини ривожлантириш.
2. Жук О.Л. Талабларнинг педагогик тайёрланиши: компетенцияга асосланган ёндашув. 2009.
3. Холиқов И.Р. Тinchlikni ta'minlashning ma'rifiy mezonlari. Toshkent. 2020.
4. Холиқов И.Р. Oliy ta'lim muassasalari talabalari o'rtasida pedagogik kompetensiyani shakllantirish. Бухоро, 2022.
5. Холиқов И.Р. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida milliy qahramonlarimizning o'rni. Toshkent, 2021.
6. Холиқов И.Р. Ҳарбий таълим муассасаларида кадрларни тайёрлаш тизимини такомиллаштириш. Тошкент, 2021.
7. Холиқов И.Р. Заҳириддин Муҳаммад Бобур ватанпарвар саркарда. Тошкент, 2021.
8. Равен Дж. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация. М., 2002.
9. Фокин, Ю.Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: методология, цели и содержание, творчество. М., 2002.